

DOI: [10.32702/2307-2156-2021.2.36](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.2.36)

УДК 35.351

Л. В. Литвинова,
к. психол. н., доцент
ORCID ID: 0000-0002-3528-4352

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

L. Lytvynova
PhD in Psychological Sciences, Associate Professor

INTERDISCIPLINARY APPROACH IN THE STUDY OF COMMUNICATIVE CULTURE IN PUBLIC ADMINISTRATION

У статті здійснено теоретичне дослідження комунікативної культури в публічному управлінні. Констатовано, що головним засобом забезпечення та розвитку суспільного буття визнається культура людських взаємин, цивілізовані способи комунікації. Проаналізовано сучасні теоретико-методологічні підходи до дослідження феномену комунікативної культури, обґрунтовано необхідність застосування міждисциплінарного підходу у дослідженні комунікативної культури. Встановлено, що необхідність міждисциплінарного підходу аргументується складністю інтерпретації суспільного життя, особливо в царині публічного управління.

Зазначено, що комунікативна культура є міждисциплінарним поняттям, представленим у філософії, культурології, соціології, публічному управлінні, політології, теорії комунікації, загальній і соціальній психології, лінгвістиці, педагогіці та інших науках. Аналіз поняття комунікативної культури в працях науковців дає підставу зробити висновок, що в сучасній науці домінуючою є тенденція наукового аналізу комунікативної культури у межах окремих галузей наук. Дослідження поняття «комунікативної культури» спонукає до застосування міждисциплінарного підходу та взаємодії всіх наук про людину і суспільство.

Обґрунтовано необхідність поглиблення та здійснення міждисциплінарного аналізу комунікативної культури в публічному управлінні із застосуванням методів гуманітарних наук, оскільки існує нагальна потреба перебудови культури комунікацій у напрямку набуття соціально-орієнтованих і соціально-рефлексивних компетентностей, трансформації афективних та мотиваційних чинників в процесі управління. Вивчення тенденцій розвитку комунікативної культури створює теоретичну основу для модернізації сучасних технологій, спрямованих на зміну комунікативної установки в управлінській діяльності, сприяє формуванню професійної комунікативної культури нової доби в Україні.

The article is devoted to theoretical study of communicative culture in public administration. It is stated that the main means of ensuring and developing social life is recognized as the culture of human relations, civilized ways of communication. The coverage of the communitarian problems in society and the problems of scientific understanding of social development indicates the diversity of

approaches to the interpretation of the concept of «communicative culture». Modern theoretical and methodological approaches to the study of the phenomenon of communicative culture are analyzed, the necessity of applying an interdisciplinary approach in the study of communicative culture is substantiated. It is established that the need for an interdisciplinary approach is justified by the complexity of interpretation of public life, especially in public administration.

In the theoretical analysis it was established that communicative culture is an interdisciplinary concept represented in philosophy, culturology, sociology, public administration, political science, communication theory, general and social psychology, linguistics, pedagogy and other sciences. Analysis of the concept of communicative culture in the works of scientists leads to the conclusion that in modern science the dominant trend is the scientific analysis of communicative culture within certain branches of science. The study of the concept of "communicative culture" encourages the application of an interdisciplinary approach and the interaction of all sciences of man and society. The necessity of deepening and carrying out interdisciplinary analysis of communicative culture in public administration with the use of humanities methods is substantiated, as there is an urgent need to restructure communication culture in the direction of acquiring socially oriented and socially reflective competencies, transformation of affective and motivational factors in management. The study of trends in communicative culture creates a theoretical basis for the modernization of modern technologies aimed at changing the communicative attitude in management, contributes to the formation of a professional communicative culture of the new era in Ukraine.

Ключові слова: комунікативна культура; міждисциплінарний аналіз; соціально – орієнтоване публічне управління; фактори впливу на формування комунікативної культури.

Keywords: communicative culture; interdisciplinary analysis; socially - oriented public administration; factors of influence on formation of communicative culture.

Постановка проблеми. Сучасне становлення публічного управління європейського зразка в Україні змінює уявлення про професіоналізм публічних службовців, стає більш пов'язаним з комунікацією, взаємообміном та спілкуванням. Головним засобом забезпечення та розвитку суспільного буття визнається культура людських взаємин, цивілізовані способи комунікації. Концепція комунікативної культури виникла як логічний розвиток попередніх теоретичних форм рефлексії людського спілкування, проблеми, яка є постійним супутником соціальної філософської теорії протягом усієї історії її існування [7]. Невипадковим чином склалася ситуація і навколо наукових розвідок, що містять дослідження поняття «комунікативна культура», витоки якої ми знаходимо у наслідках тоталітарного минулого Радянської України. Досить широке охоплення комунітарних проблем суспільства та проблем наукового осмислення суспільного розвитку вказує на різноманітність підходів до інтерпретації поняття «комунікативна культура».

Попри наукові досягнення останніх років у царині публічного управління, існує нагальна необхідність поглибленого наукового дослідження професійної комунікативної культури в публічному управлінні. Багатогранність та термінологічна різноманітність трактування поняття «комунікативна культура» вимагає поглибленого дослідження та міждисциплінарного аналізу цього поняття, зокрема у контексті становлення соціально-орієнтованого публічного управління сучасної доби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна публічно-управлінська діяльність, побудована на принципах компетентнісного підходу, безпосередньо пов'язана з комунікацією, взаємообміном та спілкуванням, а, відтак, все частіше ідентифікується з поняттям «комунікативна культура». На думку таких визнаних світових авторитетів в галузі філософських і гуманітарних наук, як М. Kastels, J. Habermas, D. Osborne [10; 21; 23] та ін., культура комунікацій, що базується на принципах пріоритету соціальних, тобто суспільно-значущих інтересів, діалогічних, рівноправних стосунках, синтезі індивідуальних свобод та спільної відповідальності, перетворюється у XXI столітті на одну з домінант суспільного життя, на загальнолюдську норму мислення та поведінки. В змістовно-термінологічному сенсі поняття «комунікація» перебуває в одному ряду з близькими за змістом поняттями «взаємодія» «людські взаємостосунки», «взаємовплив» тощо. В цьому розумінні різні аспекти людських взаємостосунків аналізувалися в творах класиків соціальної філософії [24].

Проблематика комунікативної культури у сучасному науковому дискурсі представлено різними науковими підходами багатьох наук. Сучасними науковцями виокремлено методологічний, світоглядний, психологічний, соціологічний, лінгвістичний підходи до трактування поняття «комунікативна культура», що зумовлено взаємопроникненням наукових знань [6, с. 143]. У царині публічного управління комунікативні процеси вивчали Н. Драгомирецька, М. Єрьоміна, Л. Литвинова, Ю. Малик, А. Омельчук, Г. Тараторкін, С.

Хаджирарева [4; 6; 13; 17; 19; 20; 22] та ін. Циклічний підхід до дослідження соціокультурних явищ, особливо тих, що стосуються сфери публічного управління, подано у дослідженнях В. Дрешпака, А. Рачинського [5; 18] та ін. Міждисциплінарний аналіз поняття комунікативної культури публічного управління дасть змогу оцінювати актуальний стан цієї культури у конкретному соціокультурному середовищі, прогнозувати тенденції її розвитку та окреслити можливості впливу на її формування задля конструювання спільної комунікативної реальності в умовах становлення соціально-орієнтованої культури публічного управління сучасної України.

Мета статті. Обґрунтувати необхідність міждисциплінарного аналізу феномену комунікативної культури та окреслити проблеми актуальної фази розвитку комунікативної культури в публічному управлінні сучасної України.

Виклад основного матеріалу. Сучасна наука, розширюючи своє дослідницьке поле, неминуче стикається з необхідністю вдосконалення методологічного апарату. В арсеналі сучасних наукових досліджень міждисциплінарний аналіз займає вагоме місце. Необхідність міждисциплінарного підходу аргументується складністю інтерпретації суспільного життя, особливо в царині публічного управління. Міждисциплінарність трактується як запозичення взаємопов'язаними науками як методів, інструментарію, так і отриманих результатів дослідження, звернення до теоретичних схем, моделей, категорій, понять інших наук задля інтеграції, конструювання нових наукових парадигм, появи нових міждисциплінарних об'єктів і предметів дослідження. [11]. Надбанням публічно-управлінської науки стало використання дослідницьких методів, прийомів і понять, вироблених в суспільних і гуманітарних науках. Окремі аспекти суспільної дійсності починають описуватися і аналізуватися за допомогою запозичених із суспільних наук понять, таких як «культура», «спілкування», «комунікація», «комунікативна культура», «культура публічного службовця», «комунікативна культура організації» тощо.

Для розуміння та аналізу сутності комунікативної культури міждисциплінарний підхід передбачає кооперацію різних наукових галузей, циркуляцію загальних понять. Такий підхід передбачає використання методів дослідження з однієї галузі науки в іншу при вивченні складного об'єкта дослідження - поняття комунікативної культури. Пізнавальний ідеал поняття комунікативної культури потребує створення принципово нової міждисциплінарної ситуації, центром уваги якої повинен стати не тільки діагностичний і технологічний інструментарій розвитку культури, але й розширення поля науково - теоретичних досліджень у бік гуманізації, на противагу пануючій технологізації суспільних комунікативних взаємостосунків. Проведення міждисциплінарного аналізу поняття комунікативної культури на загальнонауковому теоретичному рівні потребує узагальнення та синтезу представлених в наукових дослідженнях моделей вивчення даного поняття. Можливості міждисциплінарного аналізу мають бути реалізовані в рішенні його головного завдання - трансформації результатів дослідження в систему знання та повсякденну управлінську практику. Також у дослідженні необхідно дотримуватися методології комплексного дослідження поняття комунікативної культури, оскільки сучасне наукове знання про поняття комунікативної культури інтегрує зміст природничо-наукового, гуманітарного, інформаційного та технологічного наукового пізнання даного поняття. В процесі міждисциплінарного аналізу здійснюється міждисциплінарна інтеграція наукових знань про поняття комунікативної культури, синтез всіх наукових досягнень щодо досліджуваного поняття.

Цілі міждисциплінарного аналізу досліджуваного поняття мають реалізуватися за допомогою пошуку конкретних способів отримання знань з використанням діагностичного інструментарію різних наукових дисциплін. Завдяки цьому продукується не тільки цілісне знання про поняття комунікативної культури, але й виявляються міждисциплінарні наукові взаємозв'язки. Міждисциплінарний аналіз поняття комунікативної культури дозволить подолати протиріччя між розрізненими науковими знаннями та необхідністю їх синтезу, комплексного застосування в науці публічного управління. Закономірним результатом міждисциплінарного підходу є цілісна концепція формування і розвитку комунікативної культури. Отже, для дослідження цілісності феномену комунікативної культури, проведення міждисциплінарного аналізу має відповідати наступним етапам:

1) усвідомлення дослідниками потреби в міждисциплінарному пізнанні комунікативної культури, оскільки зміст сучасної комунікативної культури не може бути виявлено в повній мірі жодною окремою наукою;

2) вироблення цілісного знання у вигляді теоретичної моделі поняття комунікативної культури на основі диференціації і синтезу досліджуваного поняття.

Міждисциплінарний аналіз поняття комунікативної культури дозволяє виділити умови, що сприяють формуванню наукових фундаментальних знань. Такими умовами є необхідність забезпечення наступності і неперервності у вивченні та розвитку поняття комунікативної культури: поняття комунікативної культури, що є загальним для багатьох наук, має розвиватися, збагачуватися новими взаємозв'язками, наповнюватися новим трактуванням та інтерпретацією сучасних наукових ідей. В основі міждисциплінарного аналізу мають бути покладені ідеї цілісності та фундаменталізму, а його результатом має стати цілісна концепція формування комунікативної культури у вигляді багаторівневої відкритої системи, що враховує динамічні складності розвитку комунікативної культури в публічному управлінні.

Традиційно, комунікативна культура трактується одним із складників загальної культури особистості та володіє всіма її загальними ознаками. Також, комунікативна культура виступає і як елемент внутрішньої культури особистості. Протягом тривалого часу комунікативна культура вивчалась у контексті спілкування і розглядалась як сукупність норм і правил, що регулюють цей процес. Аналіз наукових досліджень показує, що

в інформаційному полі суспільних наук присутні різні трактування сутності поняття «комунікативна культура». Всебічний аналіз поняття «комунікативної культури» потребує детального розгляду та інтеграції суміжних до цього феномену понять, а саме «культура», «комунікація», «спілкування» тощо. Розглянемо більш докладно ці поняття.

Культура є невід'ємною частиною життя людства протягом всієї його історії. Вона тісно пов'язана з діяльністю людини, передає динаміку життя суспільства, відповідаючи його соціокультурним потребам і тенденціям розвитку. Категорія «культура» є ключовим загальнонауковим поняттям як у професійному середовищі політиків, соціологів, публіцистів, психологів і педагогів, так і загально вживаним у сучасному житті. Хоча перші його згадки відносяться до античної філософії, з часів Античності термін «культура» зазнав складної еволюції та сьогодні в культурологічній літературі використовується більше 500 різних його визначень [15]. У повсякденному спілкуванні людей цей науковий термін з'явився в XIX-XX століттях. У науковий обіг поняття комунікативної культури ввів І.Г. Гердер наприкінці 80-х років XVIII століття. Вчений виділив спадкоємні елементи культури, а саме: мову, мистецтво, науку, ремесла, державне управління, сімейні відносини, політику. Становлення культури І. Гердер пов'язував з «другим народженням людини», при якому культура виступає як результат і сенс суспільного розвитку [3].

Культура - процес розвитку сутнісних сил людини і суспільства. У загальному сенсі поняття «культура» відображає якісну характеристику людства у сенсі розвитку його соціальної природи та як похідної – цивілізації, якій притаманна власна культура. Розрізняють різні типи культур, у тому розумінні, що кожне суспільство має свої інститути, які в загальній формі уособлюють його духовне минуле й сьогодення [12, с. 49]. У теоретичних дослідженнях «культура» описується як специфічна характеристика суспільства, показник досягнутого людством рівня історичного розвитку. На побутовому рівні «культура» - це взірці, які виробляє суспільство у процесі свого розвитку. Природа культури гуманна, вона поєднує досягнення людства у виробничому, суспільному та духовному житті, це продукт діяльності людського розуму. Культура присутня протягом існування всієї історії людства, розрізняють культуру духовну, соціальну і матеріальну. Філософи М.М. Бахтін, М.С. Каган, Ю.М. Лотман розкривають генезу та сутність різних аспектів культури. Станом на сьогодні в дослідженнях культури чітко розрізняють два основних діалектично взаємопов'язаних напрями - дослідження культури суспільства і дослідження культури особистості. Теорії культури суспільства (М.С. Каган, В.Є. Давидович та ін.) віддають перевагу адаптаційній функції, що допомагає суспільству в самозбереженні і розвитку. М.С. Каган визначає культуру як «цілісну єдність способів і продуктів людської діяльності, в якій реалізується людська активність та служить для його самовдосконалення, задоволення потреб, гармонізації відносин людина - суспільство» [8, с. 176]. Представники напряму досліджень особистісних аспектів культури розглядають її як основу саморозвитку особистості, зосереджуючи увагу на творчій активності та самовдосконаленні людини (В.С. Біблер, Л. Коган, А. Швейцер) та ін. Про культуру людини можна скласти уявлення з її ставлення до природи та суспільства. Культуру людини ототожнюють з освіченістю та інтелігентністю, інтерпретують як певну якість особистості [16, с. 141].

У сучасному вимірі наукової думки уявлення про культуру розглядаються, здебільшого, з позиції діяльнісного, аксіологічного та особистісного підходів. У контексті діяльнісного підходу, пріоритет при вивченні феномену культури віддається її формуючим можливостям, результатом яких виступає саморозвиток індивіда, орієнтація його на перетворення середовища, прояв соціально спрямованої активності людини (В.Є. Давидович, Ю.М. Жданов, М.С. Каган). З позицій аксіологічного підходу сукупність образів, система цінностей, ідей, що детермінують впорядкованість і керованість соціальними системами (А. Моль, П.О. Сорокін). Представники особистісного підходу (Ю.О. Баженова, М.С. Злобін) особливе значення відводять внутрішній позиції особистості. Надбанням людської культури вчені вбачають створені особистістю соціально значущі взірці, особистісну позицію, відповідну актуальному соціальному контексту. Протягом розвитку наукової думки спроби класифікації культури робились неодноразово. Загалом науковці приходять до таких основних елементів класифікації, як: ціннісно - предметна, діяльнісна, особистісна або суспільно-атрибутивна, інформаційно – знакова та концепція культури, як системотвірної підсистеми суспільства [9, С. 15].

Серед сучасних дослідників Ю.О. Баженова трактує комунікативну культуру як якість особистості, що включає такі складові:

1. пізнавальну складову (знання та розуміння норм і правил міжособистісного спілкування, поведінки в діалозі);
2. емоційно-оціночну складову (здатність об'єктивно оцінювати ситуацію спілкування, емпатію);
3. поведінкову складову (навички побудови співпраці в процесі комунікації між людьми, створення діалогічних взаємостосунків).

У свою чергу, пізнавальна складову комунікативної культури включає:

1. знання про складові комунікативної культури;
2. знання про основи міжособистісного спілкування;
3. знання про культуру спілкування як складну систему, що містить ряд областей, що відповідають різним проявам суб'єктів спілкування і його форм.

Емоційно - оціночна складову відповідає за емоційні, моральні якості особистості. Емоційна складову комунікативної культури реалізується в почуттях, думках і морально-ціннісних уявленнях особистості. Поведінкова складову комунікативної культури - це діяльність людини по відношенню до оточуючих. Проявом

поведінкової складової може послужити доброзичливість, відкритість, терпимість або, навпаки, байдужість і агресія тощо [2, с.14-21].

Аналіз складових комунікативної культури у дослідженні О.В Мележик вказує на взаємозв'язок понять «комунікативна культура» та «комунікативна культура особистості»; дослідниця аналізує комунікативну культуру як похідну понять «культура» та «комунікація», що акумулює особливості загальної культури, її характер і проявляється в процесі комунікації. О.В. Мележик виділяє три змістовні характеристики «комунікативної культури»:

- 1) ціннісна;
- 2) нормативна;
- 3) інформаційна.

Ціннісна характеристика включає гуманістичні цінності, вони є фундаментом комунікативної культури. Важливість цінностей комунікативної культури для суб'єкта визначає його ставлення до комунікативної ситуації та значимість спілкування в цілому. Моральний компонент комунікативної культури передбачає моральну орієнтованість особистості. За інформаційну змістовність відповідає інформаційна характеристика, яка забезпечує суспільну стабільність, співробітництво і взаєморозуміння людей в комунікативному процесі. Комунікативна культура - основа культури особистості. В ролі базового компонента культури вона створює умови для пошуку, самовдосконалення і самовираження людини. Комунікативна культура - фундамент внутрішнього світосприйняття особистості, вона є запорукою гармонійного ставлення до себе та навколишнього світу. Вона включає ціннісно-моральні надбання людства, прагнення людини до творчості, саморозвитку. Невід'ємними складовими комунікативної культури є культура мислення, культура мови і культура почуттів. Основою комунікативних знань є узагальнений досвід суспільства в його комунікативній діяльності. Даний досвід дозволяє суб'єкту адекватно оцінювати співрозмовника та ситуацію спілкування, вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки. Комунікативні вміння - комунікативна діяльність, побудована на відповідному інтелектуальному та практичному розвитку особистості в області міжособистісного і міжкультурного спілкування, що забезпечує творчий підхід у використанні комунікативних знань. Практичною складовою «комунікативної культури» є комунікативні навички. Застосування комунікативних знань і умінь на практиці дозволяє суб'єкту адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, при необхідності, коригувати комунікативний процес [14, с.110-112].

Отже, комунікативна культура є основою загальної культури особистості та певного суспільного середовища діяльності. Вона відкриває для особистості можливості життєвого самовизначення, виступаючи при цьому базовим компонентом культури. Як засіб відтворення внутрішнього світу особистості, комунікативна культура є умовою досягнення людиною гармонії з самим собою та навколишньою дійсністю. Різноманіття змісту внутрішнього світу відображається у життєвих ідеалах особистості, культурній спрямованості та життєвому самовизначенні. Взаємозв'язок комунікативної культури і загальної культури особистості виявляє єдність культуротвірних компонентів: культура мислення, культура почуттів (емоційна культура), культура мови, культура поведінки, суспільна культура. Огляд наукових джерел дає підставу констатувати, що еволюція поняття комунікативної культури пов'язана зі становленням і розвитком понять «культура», «спілкування», «комунікація». Вивчення змісту цих понять виявило їх взаємообумовленість і взаємопроникнення, які полягають в тому, що:

- 1) поняття «культура» є спорідненим для поняття «комунікативна культура»;
- 2) поняття «комунікативна культура» є похідним від понять «культура» і «комунікація», що виражається в єдності їх ознак і характеристик;
- 3) поняття «комунікативна культура» виступає інтегративним елементом понять «культура спілкування», «професійна культура», «педагогічна культура», управлінська культура тощо [17].

Продовжуючи дослідження поняття «комунікативна культура» необхідно перейти до теоретичного аналізу розуміння термінів «культура» і «комунікація». Комунікація (лат. communicatio - спілкування, зв'язок) - інформаційне повідомлення або передача змісту засобами мови, особлива форма передачі досвіду між людьми в процесі їх трудової і пізнавальної діяльності. Комунікація - це основа життя людини. Успішний соціальний, емоційний та інтелектуальний розвиток неможливий без вільної комунікації. Комунікація - це особливий процес обміну інформацією, що має цінність для учасників спілкування, процес передачі емоційного та інтелектуального досвіду. Комунікації засновані на знаннях, навичках, уміннях, необхідних для встановлення взаємодії у будь-якій сфері людського буття. Вони виникають у виробничій, науковій, навчальній, управлінській та інших видах діяльності. Мета комунікацій - передача досвіду і знань, необхідних для вирішення особистих, освітніх і професійних завдань; пошук, збереження та передача знань для саморозвитку і самореалізації, а також забезпечення взаєморозуміння між учасниками комунікації [1]. Комунікативні взаємозв'язки утворюють комунікативну культуру, що ґрунтується на цілісності моральних правил і норм, які постулюють значущість і унікальність особистості у процесі трансляції досвіду за допомогою культурних кодів. Комунікативна культура має універсальний характер, присутня у будь-якій формі людської діяльності, культури та цивілізації, водночас має специфічні особливості, притаманні певній галузі діяльності.

У сучасній науковій літературі спостерігається тенденція ототожнення понять «комунікація», «спілкування», «комунікативна культура» - вони використовуються як синоніми, проте перетин цих понять ускладнює цілісне розуміння поняття комунікативної культури. Щоби зрозуміти багатогранність та складність поняття «культура», та похідних понять «комунікативна культура», «комунікативна діяльність»,

«комунікативний вплив» нами здійснена спроба систематизації та категоризації вищезазначених понять (див. Табл. 1).

Таблиця 1.

№	Визначення	Автор
Філософія		
1.	Комплекс, що включає знання, вірування, мистецтво, закони, мораль, звичаї та інші звички, що притаманні людині як члену суспільства.	Е. Тейлор
2.	Єдність усіх форм традиційної поведінки.	М. Мід
3.	Реалізація вищих цінностей шляхом культивування найвищих людських чеснот.	М. Хайдегер
4.	Цілісна єдність способів і продуктів людської діяльності, в якій реалізується людська активність та служить для його самовдосконалення, задоволення потреб, гармонізації категорії «людина – суспільство».	М. Каган
5.	Єдиний зріз знань, що проходить через усі сфери людського буття.	М. Мамардашвілі
6.	Спадкова пам'ять людства, що виражена у певних правилах, законах і заборонах.	Ю. Лотман
7.	Специфічний прояв соціальної культури, характеризується «людським виміром» суспільних та міжсуб'єктних відносин, метою яких є взаємозбагачення індивідів засобами інформаційного обміну, трансляції знань, розповсюдження позитивного життєвого досвіду спільного існування.	С. Сарновська
Соціологія, культурологія		
8.	Сукупність відносно стабільних інтелектуальних елементів людини або групи людей, які пов'язані з «пам'яттю всесвіту» та суспільства, матеріалізовані в бібліотеках, пам'ятниках та мовах.	А. Моль
9.	Сукупність культурних норм, культурологічних знань, цінностей і значень, які використовуються в процесі комунікації, в тому числі при спілкуванні.	В. Жуков
10.	Особистісна культура, заснована на інтелектуальній, комунікативній та емоційній культурі, та моральна культура, що ґрунтується на моральних принципах, ідеалах, нормах.	В. Наумчик
11.	Складова загальної культури поведінки людини, система значень, норм, цінностей і зразків поведінки, прийнятих у суспільстві, уміння особистості організувати комунікативну діяльність.	М. Єрьоміна
Психологія		
12.	Слово «культура» характеризує сукупність досягнень та інститутів, що відрізняє сучасне життя від життя предків, та слугує двом цілям: захисту людей від природи та упорядкуванню стосунків людей.	З. Фройд
13.	Форми поведінки, що звичні для групи, спільності людей, соціуму, що має матеріальні та нематеріальні ознаки.	К. Юнг
14.	Необхідна складова діяльності, присутня в будь-якій діяльності в якості її елемента.	Б. Ананьєв О. Леонт'єв
15.	Процес, в якому міжособистісні стосунки виступають фактором взаємовпливу людей один на одного.	В. М'ясищев А. Бодальов
16.	Взаємодія людей, у процесі якої відбувається взаємний обмін інформацією, думками, емоціями, поглядами.	Б. Ломов
17.	Пошук, збереження та передача знань для саморозвитку і самореалізації, а також забезпечення взаєморозуміння між учасниками комунікації.	Г. Андреева Ю. Ємельянов
18.	Складний і багатогранний процес, який має двосторонній характер, функціонує одночасно як процес взаємодії індивідів, і як процес інформаційного обміну та прояв взаємин людей.	Б. Паригін
Педагогіка		
19.	Уміння слухати й розуміти почуте.	В. Садовська
20.	Провідна умова сучасної освіти.	В. Сластьонін Є. Бондаревська
21.	Педагогічний вплив особистості вчителя на особистість учня, що здійснює вплив у міжособистісних взаєминах та трансляцію культурних цінностей.	В. Кан - Калик
22.	Важливий засіб освіти і як результат розвитку особистості; визначається як сукупність умінь і навичок, що забезпечують	В. Соколова

	доброзичливе ставлення і взаємодію людей задля ефективного вирішення завдань спілкування.	
23.	Характеристика професійної культури майбутнього фахівця в контексті спілкування та професійного становлення.	А. Мудрик Л. Мітіна В. Сластьонін
24.	Професійно значущу якість особистості, що інтегрує комунікативні вміння, цінності і досвід, які дозволяють досягати взаєморозуміння суб'єктів освітнього процесу.	З. Побежимова
25.	Знання, вміння, навички в області організації взаємодії людей, що дозволяють встановлювати контакт з партнерами, домагатися адекватного сприйняття і розуміння в процесі спілкування, прогнозувати поведінку партнерів.	О. Алексеева
26.	Якість особистості, що включає: пізнавальну емоційно-оціночну та поведінкову складову.	Ю. Баженова
27.	Знання, вміння і навички, спрямовані на створення емоційного та ціннісного зв'язку між суб'єктами спілкування, здатність адекватного сприйняття та розуміння ситуації спілкування, можливість передбачати подальшу поведінку партнера	О. Козак
28.	Комплекс якостей особистості, спрямованих на встановлення співробітництва, створення діалогових відносин, моральне і толерантне ставлення до співрозмовника, співчуття і здатність об'єктивно оцінювати людей.	В. Столяров
29.	Динамічна система, зумовлювана розвитком і саморозвитком особистості, що проявляється у творчому характері засвоєння кращих зразків комунікативної діяльності.	В. Садовська
30.	морально зорієнтований засіб комунікації, що забезпечує афективно-інформаційний обмін між людьми, опосередковує їхню взаємодію та взаємовплив, уможливорює міжособистісне сприймання та взаєморозуміння (перцепцію).	О. Корніяка
Лінгвістика		
31.	Рівень засвоєння, прийняття, застосування і збагачення в повсякденній практиці спілкування норм, цінностей, знань, умінь в області ефективної комунікації.	М. Викуліна Н. Смирнова
32.	Набір лінгвістичних навичок і умінь.	С. Андреева І. Ігнатова
33.	Комунікативна культура і культура мовленнєвого спілкування представлені як складові загальної і професійної культури людини.	О. Крайнік
34.	Навички володіння засобами і різновидами спілкування, компонент загальної та професійної культури особистості.	О. Мележик
Публічне управління		
35.	Комунікативна діяльність в державному управлінні - вид управлінської діяльності, що є спеціальним засобом формування взаємовідносин держави та суспільства.	Н. Драгомирецька
36.	Комунікативна культура - це позиція особистості, що проявляється в потребі взаємодії з іншими суб'єктами, цілісності й індивідуальності, творчому потенціалі людини та її здатності підтримувати комунікації, доброзичливе ставлення до оточуючих суб'єктів.	Г. Тараторкін
37.	Система принципів спілкування в середовищі публічного адміністрування, встановлений порядок здійснення комунікацій в сфері широких соціальних і професійних взаємин і контактів.	О. Маслова
38.	Комунікативна культура розглядається з одного боку, як частина професійної культури, з іншого боку - як складова частина комунікативного процесу. Є ціллю (культура діалогу), підґрунтям (взаєморозуміння) та засобом регламентації комунікативних процесів (культура професійного і повсякденного спілкування).	А. Омельчук
39.	Психологічно-моральний зорієнтований засіб комунікацій, що забезпечує афективно-інформуючий обмін між людьми, опосередковує їхню взаємодію та взаємовплив, уможливорює міжособистісне сприйняття та взаєморозуміння.	М. Багмет І. Хоржевська
40.	Здатність володіти комплексом комунікативних знань, умінь і навичок та вправно застосовувати їх для забезпечення ефективності	Н. Демедишина

	усної та писемної комунікативної діяльності з метою досягнення результативності державної служби.	
41.	Інтегральна функціональна характеристика в системі соціокультурної компетентності державних службовців.	Т. Федорів
42	Нормативно регламентована сфера духовного, професійного життя, яка посідає окреме місце у соціальній та професійній структурі суспільства.	Н. Сидоренко
43.	Професійно-комунікативна діяльність державних службовців - система дій, спрямованих на вирішення професійних завдань у межах комунікації, яка регламентована державними документами та посадовими інструкціями у сфері державного управління.	С. Хаджирадева

Узагальнюючи аналіз поняття комунікативної культури необхідно зазначити, що станом на сьогодні, комунікативна культура є міждисциплінарним поняттям, широко представленим у філософії, соціології, публічному управлінні, політології, теорії комунікації, теорії інформації, загальній і соціальній психології, лінгвістиці, педагогіці та інших науках. Дослідження поняття «комунікативної культури» спонукає до застосування міждисциплінарного підходу та взаємодії всіх наук про людину і суспільство. Отже, комунікативна культура - об'єкт комплексного дослідження, що вимагає особливої ретельності та всебічного вивчення. Аналіз поняття комунікативної культури в працях науковців дає підставу зробити висновок, що в сучасній науці домінуючою є тенденція наукового аналізу комунікативної культури у межах окремих галузей наук. Тим самим порушується необхідна методологічна вимога - бачення цілісності комунікативної культури. Цілісність може розглядатися не як механічне об'єднання або накопичення відомостей і традицій, натомість як постійний взаємовплив, взаємопроникнення та координаційний механізм об'єднання окремих компонентів наукового знання з метою створення цілісної наукової концепції дослідження комунікативної культури як суспільно-управлінського явища. В залежності від позиції тієї чи іншої науки, комунікативну культуру необхідно розглядати як особистісну якість; головний критерій соціалізації людини; в якості ключового компонента загальної і професійної культури; як невід'ємну частину сучасної освіти; як суспільно-управлінське явище; як соціокультурний механізм функціонування та трансформації суспільних відносин, публічного управління, тощо.

Висновки.

1. У статті обґрунтована та сформована необхідність міждисциплінарного підходу у дослідженні феномену «комунікативної культури» в публічному управлінні. З метою аналізу комунікативної культури як динамічно-сислової системи впливів, дослідження комунікативної культури має бути представлено у вигляді багаторівневої відкритої моделі, що враховує динамічні складності розвитку комунікативної культури в публічному управлінні та може розглядатися як соціокультурне явище у актуальному моменті становлення людиноцентричної парадигми суспільного розвитку.

2. Станом на сьогодні, комунікативна культура є міждисциплінарним поняттям, широко представленим у філософії, соціології, публічному управлінні, політології, теорії комунікації, теорії інформації, загальній і соціальній психології, лінгвістиці, педагогіці та інших науках. Аналіз поняття комунікативної культури в працях науковців дає підставу зробити висновок, що в сучасній науці домінуючою є тенденція наукового аналізу комунікативної культури у межах окремих галузей наук.

3. Вивчення тенденцій розвитку комунікативної культури створює теоретичну основу для модернізації сучасних технологій, спрямованих на зміну комунікативної установки в управлінській діяльності, сприяє формуванню професійної комунікативної культури нової доби.

Список використаних джерел.

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений. / Г.М. Андреева. М.: Аспект –Пресс, 2001. 290 с.
2. Баженова Ю.А. Генерализация феномена коммуникативной культуры в педагогической науке: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук: 13.00.01 / Баженова Юлия Алексеевна. Оренбург, 2015. 24 с.
3. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. / И.Г. Гердер. М.: Центр гуманитарных инициатив, 2013. 703 с.
4. Драгомирецька Н. Комунікативна діяльність як складова професійної діяльності державного службовця // Інституційні перетворення як передумова ефективного використання ресурсного потенціалу регіону. Одеса, 2003. С.107–112.
5. Дрешпак В.М., Бондаренко Є.М. Комунікативна культура державного службовця у світлі циклічної парадигми. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 30 (69). №6, 2019. С.1-6. Режим доступу: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.6/01>
6. Єрмоїна М.О. Комунікативна культура державного службовця. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2012. Вип. 55. С. 143-149.
7. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Підручник / А.М. Єрмоленко. К.: Лібра, 1999. 488 с.

8. Каган М.С. Мир общения: Проблема межсубъективных отношений. / М.С. Каган. М.: Политиздат, 1998. 319 с.
9. Каган М.С. Философия культуры / М.С. Каган. Санкт-Петербург, ТОО ТК «Петрополис», 1996. 416 с.
10. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
11. Колот А. М. Міждисциплінарний підхід як передумова розвитку економічної науки та освіти / А.М. Колот // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка / Київ, 2014. №5 (158). С.18-22.
12. Кузнецова Е.В. Определение культуры: разнообразие подходов // Перспективы науки и образования. 2013. № 5. С. 49-55.
13. Малик Ю. І. Модель формування комунікативної культури майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування у процесі професійної підготовки / Ю. І. Малик // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія, 2017. Вип. 277. С. 162-167. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2017_277_30.
14. Мележик О.В. Основные подходы отечественных и зарубежных ученых к определению понятия «коммуникативная культура» // Вестник Тамбовского университета. Серия Гуманитарные науки. Тамбов, 2018. Т. 23, № 174. С. 108-115. DOI: 10.20310/1810-0201-2018-23-174-108-115.
15. Моль Абрахам. Социодинамика культуры: Пер. с фр. / Абрахам Моль // Предисл. Б. В. Бирюкова. Изд. 3-е. М.: Издательство ЛКИ, 2008. 416 с.
16. Новикова Л.А. Формирование культуры личности // Вестник Якутского государственного университета. 2009. Т. 6. № 1. С. 140-141.
17. Омельчук А.І. Комунікативна культура державного службовця: понятійно-категорійна сутність. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 8. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=312> (дата звернення: 16.02.2020).
18. Рачинський А.П. Стратегічне управління персоналом в органах державної влади (теоретико-методологічний аналіз) : монографія / А. П. Рачинський. К.: НАДУ, 2009. 316 с.
19. Тараторкин Г.В. Коммуникативная культура в системе государственной службы: теоретические основы // Сборник научных работ Томского госуд. ун-та. Серия «Гуманитарные науки», 2009. №4. С. 311-323.
20. Хаджиррадева С.К. Теорія і практика підготовки державних службовців до професійно-мовленнєвої комунікації : монографія / С. К. Хаджиррадева. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Одес. регіон. ін-т держ. упр. Одеса, 2005. 293 с.
21. Habermas J. (1995), «Theory of Communicative Action», Cambridge: Polity Press, UK.
22. Lytvynova Larysa (2020). Communicative Culture of Public Administration of Modern Ukraine: Theory, Methodology, Research Outcomes. *Technium Social Sciences Journal*, vol. 13(1), pp. 14-24. Retrieved from <https://techniumscience.org/index.php/socialsciences/article/view/1823>.
23. Osborne D. (1993), *Reinventing Government. How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector* / D. Osborne, G. Gaebler. New York [et al.]: A Plume Book, USA.
24. Weber M. (1978), *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology* / M. Weber. Berkeley: University of California Press, USA.

References.

1. Andreeva, H.M. (2001), *Sotsyalnaya psikhologhiya. Uchebnyk dlya vysshykh uchebnykh zavedeniy* [Social Psychology. Textbook for higher education institutions], Aspekt – Press, Moscow, Russia.
2. Bazhenova, Yu.A. (2015), *Heneralyzatsyya fenomena kommunykatyvnoy kultury v pedahohycheskoy nauke* [Generalization of the phenomenon of communicative culture in pedagogical science], *Extended abstract of candidate's thesis*, Orenburg, Russia.
3. Herder, I.G. (2013), *Ydey k fylosofyy ystoryy chelovechestva* [Ideas for the philosophy of the history of human], 2nd ed, Tsentr humanyarnykh ynytsyatyv, Moscow, Russia.
4. Drahomyrets'ka, N. (2003), "Communicative activity as warehouse professional activity of the state service", *Instytutsyni peretvorenniya yak peredumova efektyvnoho vykorystannya resursnoho potentsialu rehionue*, Odesa, pp.107–112.
5. Dreshpak, V.M. and Bondarenko, Ye.M. (2019), "Communicative culture of a civil servant in the light of a cyclical paradigm", *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskogo. Seriya: Derzhavn e upravlinnya*, vol. 30 (69), no. 6, pp. 1-6, available at: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.6/01> (Accessed 10 Feb 2021).
6. Yeromina, M.O. (2012), "Communicative culture of a civil servant", *Socialni texnologiyi: aktualni problemy teorii ta praktyky*, vol. 55, pp. 143-149.
7. Yermolenko, A.M. (1999), *Komunykativna praktychna filozofiya* [Communicative practical philosophy], Libra, Kyiv, Ukraine.
8. Kahan, M.S. (1998), *Myr obshcheniya: Problema mezhsobyektivnykh otnosheniy* [The world of communication: The problem of intersubjective relationships], Polytyzdat, Moscow, Russia.
9. Kahan, M.S. (1996), *Fylosofyya kultury* [Philosophy of culture], ТОО ТК «Петрополис», Санкт-Петербург, Russia.

10. Kastel's, M. (2000), *Ynformatsyonnaia epokha: ekonomyka, obschestvo y kul'tura* [Information Age: Economy, Society and Culture], HU-VShE, Moscow, Russia.
11. Kolot, A.M. (2014), "Interdisciplinary approach as a prerequisite for the development of economics and education", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, vol. 5 (158), pp. 18-22.
12. Kuznetsova, E.V. (2013), "Definition of culture: a variety of approaches", *Perspektivy nauky i obrazovanyya*, vol. 5, pp. 49-55.
13. Malyk, Yu. I. (2017), "Model of formation of communicative culture of future specialists of public administration and administration in the process of professional training", *Naukovyj visnyk Nacionalnogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy. Seriya: Pedagogika, psykologiya, filozofiya*, vol. 277, pp. 162-167, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2017_277_30 (Accessed 10 Feb 2021).
14. Melezhhik, O.V. (2018), "Basic approaches of domestic and foreign scientists to the definition of "communicative culture", *Vestnik Tambovskogo universiteta. Seriya Gumanitarnye nauki*, vol. 23 (174), pp. 108-115. DOI: 10.20310/1810-0201-2018-23-174-108-115.
15. Mole, A. (2008), *Sociodinamika kul'tury* [Sociodynamics of culture], 3rd ed, LKI Publishing, Moscow, Russi.
16. Novykova, L.A. (2009), "Formation of personality culture", *Vestnyk Yakutskoho hosudarstvennoho unyversyteta*, vol. 6 (1), pp. 140-141.
17. Omelchuk, A.I. (2011), "Communicative culture of a civil servant: conceptual and categorical essence", *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok - Public administration: improvement and development*, vol. 8, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=312> (Accessed 10 Feb 2021).
18. Rachynsky, A.P. (2009), *Stratehichne upravlinnya personalom v orhanakh derzhavnoyi vlady (teoretyko-metodolohichnyy analiz): monohrafiya* [Strategic management of personnel in public authorities (theoretical and methodological analysis): monograph], NADU, Kyiv, Ukraine.
19. Taratorkin, G.V. (2009), "Communicative culture in the system of public service: theoretical foundations", *Sbornyk nauchnykh robot Tomskoho hosud. un-ta. Seriya «Humanytarnye nauky»*, vol. 4, pp. 311-323.
20. Khadzhiradeva, S.K. (2005), *Teoriya i praktyka pidhotovky derzhavnykh sluzhbovtziv do profesiynovlennyevoyi komunikatsiyi: monohrafiya*. [Theory and practice of training civil servants for professional speech communication: a monograph], ORIDU, Odesa, NADU, Ukraine.
21. Habermas, J. (1995), *Theory of Communicative Action*, Polity Press, Cambridge, UK.
22. Lytvynova, L. (2020), "Communicative Culture of Public Administration of Modern Ukraine: Theory, Methodology, Research Outcomes", *Technium Social Sciences Journal*, vol. 13(1), pp. 14-24, available at: <https://techniumscience.org/index.php/socialsciences/article/view/1823> (Accessed 10 Feb 2021).
23. Osborne, D. and Gaebler, G. (1993), *Reinventing Government. How the Entrepreneurial Spirit is transforming the Public Sector*, A Plume Book, New York, USA.
24. Weber, M. (1978), *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, University of California Press, Berkeley, USA.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2021 р.